

Біруте Мар у моновиставі "Уно" Б. Марцінкавічюте. Авторка і режисерка – Біруте Мар. Литва.

Майя ГАРБУЗІУК

МОНОТЕАТР: ТЕРИТОРІЯ СВІТО- І САМОПІЗНАННЯ. Нотатки з XIII Міжнародного фестивалю "Марія"

XIII Міжнародний театральний фестиваль жіночих монодрам "Марія" 4-9 жовтня 2016 року знову зібрав на Камерній сцені Київського національного театру ім. І. Франка своїх учасників та гостей. Знову постали незмінні питання: що таке монотеатр сьогодні? про що говорить? яку мову обирає? Відповіді начебто й відомі, адже монотеатр незмінно декларує себе як територія сповідальності, місце, де зосереджено й прискіпливо досліджують буття людини сам на сам із собою і світом. А проте кожного року у нових роботах майстрів та початківців спільно відновлюємо аксіоми та заново формуємо теорему.

Аксіома перша. Про силу документа. Біографічно-документальні оповіді – вкотре переконує досвід фестивалю – унікальний матеріал для монотеатру. Йдеться про вистави, в центрі яких – долі реальних, зазвичай відомих, жінок: видатної литовської актриси Уне Бабіцкайте-Грайчюнене ("Уне" Б. Марцінкавічюте, режисер і виконавиця Біруте Мар, Литва); польської поетеси та письменниці Беати Обертинської ("З дому неволі" Б. Обертинської, виконавиця Ельжбета Левак, сценарій, режисера, музичне оформлення – Збігнев Хшановський, Варшава, Польща); нобелівського

лауреата, ученої-фізика Марії Склодовської-Кюрі ("Я, Марія" М. Чавінської, виконавиця Мірелла Рогоза-Бель, режисер Станіслав Недзівський, Люблін, Польща). Галерея жіночих портретів на тлі історії, портретів непарадних, настроєвих, психологічних, тонких та зворушливих – безцінний досвід зустрічі із винятковими особистостями у людському, приватному вимірі.

Актриса М. Рогоза-Бель у ролі М. Склодовської-Кюрі працювала за принципом повного занурення у психологію свого персонажа, вражаючи силою перетілення та тривання у складних запропонованих обставинах драматичної ролі – на смертному одрі перед її героїнею проходять найяскравіші спогади з життя... Драматична історія життя письменниці Беати Обертинської, гостро-індивідуальна й типова водночас для багатьох поляків середини ХХ ст., дозволила початкуючій актрисі-аматорці Е. Левак захопити глядача від перших хвилин дії. Відома авторка у своїй книзі, за якою здійснено інсценівку, проводить нас усіма дантовими колами тоталітарного пекла ХХ ст.: арешти, переселення, тортури. Режисерські завдання молода акторка виконує завзято, чесно й самовіддано,

*Мірелла Рогоза-Бель у моновиставі
“Я, Марія” М. Чавінської.
Режисер – Станіслав Недзієвський.
Люблін, Польща.*

*Ельжбета Левак у моновиставі
“З дому неволі” Б. Обертинської.
Сценарій, режисура,
музичне оформлення – Збігнев Хиановський.
Варшава, Польща.*

хоча для неї поки що дистанція довжиною у виставу ще трохи задовга і помітно виснажує як виконавицю, так і глядача.

На засадах документалістики, з використанням спогадів та документів, збудовано виставу про відому актрису та режисерку литовського театру Уне. Людський та творчий масштаб актриси-виконавиці Б. Мар тут співмірний з непересічної сили індивідуальністю її сценічної героїні. У ставленні до світу, до місії мистецтва і власного сценічного покликання ці дві жінки – наша сучасниця Біруте й далека її колега Уне – напрочуд подібні. Бездоганна фізична форма Біруте, професійна зрілість дозволяють їй портретувати свою героїню як неперевершену актрису й відважну жінку. Б. Мар тонко й легко “примірює” на себе цей складний, суперечливий образ, дозволяючи нам відчути власне захоплення своєю героїнею, благоговійну дистанцію до величчя її та слави. Якщо в певному сенсі такий театр належить до “просвітницького” – то слугує його прекрасним зразком, бо відкриваючи аудиторії нову історію, дозволяє емоційно пережити її, доносить небуденні погляди героїні на світ і жінку в ньому. Максималістські, і тому, здається, не надто сучасні, вони якраз і доводять, що світ – і світ мистецтва в тому числі – тримається на фанатичному служінні його обранців та обраниць.

Акіома друга. Про силу класики. Незрадлива класика – це один шлях актрис монотеатру до глядацького серця. Шекспір, Шиллер, Міцкевич, Достоевський, Маркес, Стус, Алексієвич, Магіос – ось автори

*Івона Марія Станкевич та режисер і актор
 Станіслав Мельський у виставі “Семен і Катерина”
 за Ф. Достоевським. Вроцлав, Польща.*

(здебільшого прозаїки та поети), чия творчість дарує благодатний матеріал для акторів та актрис-сценічних одинаків. Полюсами, що підкреслили надзвичайно широкі можливості монотеатру у роботі з класикою, стали, зокрема: вистава за Ф. Достоевським у виконанні Івони Марії Станкевич та режисера й актора Станіслава Мельського (“Семен і Катерина”, Вроцлав, Польща) та “Любовний монолог...” у Київській національній опереті (виконавиця – Ася Середа-Голдун, режисер – Богдан Струтинський). Робота С. Мельського з одного боку яскраво доводить силу й нев’янучу актуальність сьогодні вже класичної технології театру перевтілення. З іншого боку, не випадково спав на думку вислів Леся Курбаса про “тривання в наміченому уявою ритмі”. У такій роботі час раптом перестав існувати: тридцять хвилин, дві години, а чи п’ять хвилин “життя людського духу” на сцені – актор, обравши точний внутрішній та зовнішній ритм існування, здавалось, міг тривати в цій ролі нескінченно...

У моноверсії “Марії Стюарт” Ф. Шиллера актриса Нора Бадалян (вона ж – режисерка та авторка музичного оформлення вистави, художник – Степан Веранян, Єрван, Вірменія) змогла поєднати королівський аристократизм, романтичне благородство героїні з тонко прожитим, глибоко національним і актуальним водночас почуттям жіночої гідності, власного “я”. Дія вистави розгорталась довкола центрального сценографічного образу: з невеликого куба/шкатулки/скрині народжувався і згортався світ героїні. Тут і атрибути

влади, і жіночі прикраси, і червона вогняна шаль, і дороге серцю дрібнички. Внутрішні пристосування актриси у роботі з предметним світом змінювались, у різноманітних відтінках жіночності – від владності до безнадії – розгортаючи трагедію самотності сильної жінки.

Вистава за романом Йозефа Рота “Йов” театральної групи з Кьольна (виконавиці Юлія Бретшнайдер, Вібке Альфай; режисер та автор інсценізації Світлана Фурер; художники – Беата Корнатовка, Сильвія Делло Йойо) за духом дуже німецька: прагматична, раціональна, мінімалістична. Але якщо теоретично вистава за визначенням семіотиків є кібернетичною машиною, що продукує знаки, то у цій роботі процеси семіотворення були не лише безперервними, але й безпомилково точними, вони глибоко вражали не лише розум, а й серце глядача. Театр анімації, в якому оживали предмети та речі, дозволив “олюднювати” не

тільки побутові предмети, присутні на сцені – як-от звичайний папір, з якого виникали то голівки героїв, то ландшафти, а їй працювати з порожнечою, дірами, тобто “відсутністю” як філософською і мистецькою категорією. Чорна прірва у рамі з паперу “промовляла” екзистенційною тугою не менш сильно, ніж лялька, предмет чи виголошений текст. У щемливій історії про еміграцію, такій універсальній та зрозумілій, навіяні малюнками Марка Шагала візуальні образи допомагали говорити про людину у чужому для неї світі, про людину, що із втратою Батьківщини стає невагомою. І коли від споглядання незнайомого американського міста у неї йде обертом голова, то ми бачимо, як по-акулячому хижий і ворожий світ кружляє довкола чергової жертви, і чи виживе вона у ньому, чи збереже в собі людське – питання...

Маркес в опереті? Експеримент і ризик. Але вкотре Київська національна оперета доводить свою відвагу ламати стереотипи і виходити за межі ustalених рамок жанру. До кінця вистави очікуєш, що чудова солістка Ася Середа-Голдун таки заспіває, у якісь моменти здається, що ось вона затанцює, але це – марні очікування, викликані стереотипами

Юлія Бретинайдер, Вібке Альфай у виставі “Йов” за Й. Ротом. Режисер та автор інсценізації – Світлана Фурер, художники – Беата Корнатовка, Сильвія Делло Йойо. Кьольн, Німеччина.

сприйняття оперети, що вже чудово. Недраматична за фахом актриса, підтримана вправною рукою режисера Б. Струтинського, сміливо долає труднощі монологічного існування і залишається сам на сам із глядачем на сцені, найменш пристосованій до такого спілкування. І грає... Такі ризиковані проекти надзвичайно корисні і глядачеві, і театрові, бо дозволяють відсвіжити стосунки між ними, оновити мову і підтримати взаємну довіру й зацікавленість.

Аксіома третя. Про небезпеку сучасної драми. Вистави у виконанні українських актрис (авторка змогла побачити лише дві: “Порожнеча” В. Зуєва, виконавиця Тетяна Проворова, режисер Сергій Павлюк, Херсон, та “Дикий мед у рік чорного півня” О. Миколайчука-Низовця, виконавиця Тетяна Мельник, режисер, художник, автор музичного оформлення Олександр Король, Дрогобич) були поставлені за п’єсами не надто високої драматургічної якості. У роботі з ними дуже складно долати штучність, схематичність, поверхневність літературної основи, якими б сценічно привабливими та щирими не були актриси. Репертуарний вибір цілком зрозумілий: обидві п’єси – про складні проблеми абортів. Якщо зауважити, що реалії пострадянської дійсності яскраво увиразнюються саме у “жіночих темах”, то власне ті образи, які ми побачили у цих двох українських виставах – упосліджені, пригноблені, самотні – надзвичайно контрастують з типом жінки, що його представляють

актриси з-за меж України. Йдеться, звісно, не про сюжетні перипетії, а про міру людської гідності, самодостатності, вагомості, що так важко піддаються реанімації у суспільствах посттоталітарних та постколоніальних. Як учитись любити себе по-справжньому і транслювати цю любов зі сцени у зал? Де шукати актрисам внутрішню опору для себе і своїх героїнь?

Аксіома четверта. Про важливість коріння. Фестиваль переконливо відповів на ці питання, нагадавши, здавалося б, добре відому істину: у традиції. Національній, історичній, культурній, мистецькій. “Не плачте за мною ніколи” за М. Матіос у виконанні Лариси Кадирової (режисер та сценограф Сергій Павлюк, музичне оформлення – Сергій Павлюк. Лариса Кадирова, автор проєкту – Олександр Книга, Київ) – якраз про надзвичайну життєву силу, що роками акумулюється у жінці і сягає апогею не лише в народженні дітей, а й перед самісінькою смертю. Це – одна з найсильніших особистісних, глибоко сповідальних робіт уславленої актриси і засновниці фестивалю. В її героїні відчитується і власний життєвий досвід виконавиці, і архетипове, прадавнє, бабине (і від “бабуся”, і від “баба” степова) жіноче начало світу, і універсальні моральні максими, і підкреслено національний характер. Народна ігрова стихія, інтермедійність, пряма розмова із залом – відкриті прийоми, що їх сміливо обрали актриса та режисер С. Павлюк. Вони викликають ту особливу інтонаційну щирість в діялозі актриси й залу, завдяки якій спокійний, сповнений мудрости й гумору, народний погляд на смерть стає джерелом потужних енергетичних вихорів, виповнює сцену святковою вітальністю. Дуже точні точки початку й кінця часопростору: барвистий, строкатий світ, що розстеляється народними хустками по тинах, розгортається ...з труни. Тема труни тут наче й головна: як джерело комедійного (“дванадцять разів позичали мою труну”), етичного (“ховати треба по-людськи”) і гостроактуального (“скільки наших хлопців гинуть без свічки, без труни...”) вимірів. З великою насолодою і любов’ю актриса представляє глядачеві свою героїню, то перетворюючись на мудру всезнаючу буковинку, то по-кадирівськи задержувато й тепло посміхачись нам з-під хустки, то в плачі-голосінні згадуючи наші сьогоднішні, такі болісні, втрати. Так, це Танатос, але – в неповторно українській версії.

Закривала фестиваль вистава, збудована також на діялозі із традицією – “Ніхто за нас того не зробить” П. Возняка, А. Міцкевича у виконанні Матеуша Новака (сценарій та режисура – Станіслав Недзівський,

Тетяна Мельник у моновиставі “Дикий мед у рік чорного півня” О. Миколайчука-Низовця. Режисер, художник, автор музичного оформлення – Олександр Король. Дрогобич, Україна.

Матеуш Новак, Люблін, Польща). Матеуш виразно, але безособово, беземоційно доносить до нас історію польського в’язня енкаведистської тюрми – це театр документу, театр свідка. Але у певні моменти цієї скупой на почуття історії, коли герой М. Новака, перебуваючи у камері, починає читати для себе і в’язнів поезії А. Міцкевича, аби протривати у цьому пеклі, його персонаж перетворюється на романтичного героя. На зіткненні у виставі тоталітарного (XX ст.) й романтичного (XIX ст.) дискурсів збудовано мета-сюжет: виживання високої національної культури на межі смерті людини й світу. І хоча актор не сходить з місця упродовж всієї вистави, його тіло також поділено на дві частини: нерухомі, мов би загрузлі у минулому ноги, і решта тіла, вільного й промовистого. Костюм допомагає творити надзвичайно важливі смислові акценти: коли в’язень раптом розпинає різко поли свого убогого пальта, замість підкладки в ньому бачимо ...давній, традиційний для укладу польського села XIX – першої половини XX ст. фабричний гобелен із зображенням оленів. Цей несподіваний рух, поєднаний із читанням романтичного монологу, збуджують в залі ланцюгову реакцію питань екзистенційного характеру: що б розкрилось на розвороті

Матеуш Новак у моновиставі “Ніхто за нас того не зробить” П. Возняка, А. Міцкевича. Сценарій та режисура – Станіслав Недзієвський, Матеуш Новак. Люблін, Польща.

Нора Бадалян – актриса, режисер та автор музичного оформлення у моновиставі “Марія Стюарт” за Ф. Шиллером. Художник – Степан Вераян. Єреван, Вірменія.

наших з вами пальт, якби потрапили ми до камери? що б стало нам за оберіг? чії вірші, як і для кого декламували б?

Фестиваль розпочався з презентації книги С. Максименко “Український театр у Львові в період німецької окупації” (Львів). Науково-практичну, але не менш душевну програму фестивалю продовжило відкриття виставок “Марія” (з фондів музею М. Заньковецької), “В. Шекспір на сцені франківців” (з фондів музею Київського національного театру ім. І. Франка), “Світло очей моїх” (презентовано у “Вігальні на Дворянській” за підтримки Культурно-ділового центру “Рубаненко і партнери”, Харків). А науково-мистецька конференція “Магія акторства. Діялог культур” за модерування Дмитра Дроздовського та Лариси Кадирової 7 жовтня зібрала дослідників, учених та практиків театру з України, Польщі, Білорусі, Литви, Угорщини, Німеччини, Словаччини та Вірменії. У цікавому гроні доповідачів були й представники ЛНУ імени Івана Франка: доктор філологічних наук Ярослав Гарасим та кандидати мистецтвознавства Світлана Максименко й Майя Гарбузюк.